

שׁוֹרֵת בַּהֲלָכָה לַשּׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵי שְׁלִיט״א

ג'ליון מס' 76

שביעי של פסח - מנהגים

האם מותר לשמוע שירים באסרו חג?

איסור חג, נוהגים בו כל דיני ימי הספירה, ואין להקל בו בשמיעת כלי זמר.⁸ ויש שכתבו להקל בזה, ובפרט בליל איסור חג (מוצאי חג) שיש הנוהגים לעשות בו סעודה גדולה הנקראת 'המימונה'. אם חל שבת אחר יום טוב האחרון, שאז ליל המימונה נדחה, נכון לערוך סיום מסכת ואז יוכלו להקל בשמיעת כלי זמר.⁹

עומד על הים וראה בעצמו את הנס ואומר שירה,⁴ והטעם לזה על פי המבואר בגמרא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר "ודבר בעיתו מה טוב".⁵ ועוד אמרו חז"ל כל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קורבן.⁶ הלל - קורין הלל בדילוג כמו ב"ר,⁷ מפני שביום שביעי של פסח טבעו המצרים, ואמר הקב"ה "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני".⁷

ברכת שהחיינו - אין מברכים שהחיינו בקידוש שביעי של פסח, וכן בהדלקת נרות, כיון שאינו רגל בפני עצמו.¹

מנהגים נוספים - יש שנהגו להישאר ערים בליל שביעי של פסח וללמוד בסדר קריאי מועד,² ויש שנהגו לומר שירת הים בחצות לילה, וקוראים פרשת בשלח עד "כי אני ה' רופאיך", ויש שנהגו לומר שירת הים קודם עלות השחר.³ ויש לקרוא את שירת הים בהתלהבות כאילו

דיני ספירת העומר

נצטוונו בתורה "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמְקַרְתּוֹ הַשֶּׁבֶת מִיּוֹם הִבְיֵאתֶם אֶת עֹמֵר הַתְּנוּפֵה שֶׁבַע שָׁבֻתוֹת תִּהְיֶינָה"¹⁰, ולמדו חז"ל שכוונת התורה שיש להתחיל לספור את העומר למחרת יום טוב ראשון של פסח, דהיינו בתפילת ערבית של מוצאי יו"ט ראשון של פסח.

ספירת העומר היא הכנה לחג השבועות, כמו שנאמר "שבעה שבועות תספור לך וגו'" ועשית חג שבועות לה' אלוקיך.¹¹ וסופרים במשך שבעה שבועות, וביום החמישים הוא חג מתן תורה, שהוא חג השבועות.¹²

ספירה זו נקראת ספירת העומר משום שבאותו יום, למחרת יו"ט ראשון של פסח היו מקריבים בבית המקדש את קרבן העומר שאחריו היה מותר לאכול מן התבואה החדשה של אותה שנה.

בימנו שאין מקריבים את קרבן העומר, נחלקו הראשונים אם מצוות הספירה נוהגת מהתורה, או מדרבנן, לדעת רוב הפוסקים דין הספירה הוא מדרבנן זכר למקדש.¹³ ולכן מיד לאחר הספירה מתפללים שיבנה בית המקדש במהרה, ונקריב קרבנות, ונוכל לקיים את מצוות העומר, וספירת העומר כתיקנא.¹⁴

המתפלל ערבית מפלג המנחה או מהשקיעה האם יכול לספור ספירת העומר בברכה?

לכתחילה יש לספור את ספירת העומר בזמן צאת הכוכבים (כ-18 דקות אחר השקיעה)²⁸, כדי לברך על הספירה בזמן שהוא ודאי לילה על פי ההלכה.²⁹ מכל מקום, אם מתפללים תפילת ערבית בשקיעה, ועדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים, יכולים למנות העומר בברכה, ולכתחילה יחזרו וימנו שוב בביתם אחר צאת הכוכבים בלא ברכה.³⁰ אם מתפלל ערבית מפלג המנחה (שעה ורבע קודם הלילה) - לא יברך, אלא יברך ויספור אחר צאת הכוכבים.³¹

אדם שנשאל מחבירו כמה היום לעומר, אך טרם סָפַר בעצמו, איך ראוי שישגיב לו?

מי שטרם ספר בעצמו, והגיע זמן ספירת העומר ושאלו חברו כמה ימים היום לעומר, צריך שיאמר לו "אתמול היה כך וכך". טעם הדבר, שאם יאמר לו את מניין ימי הספירה של היום הרי כבר יצא ידי חובת הספירה של אותו יום ולא יוכל לספור אחר כך בברכה.³² אולם ישנם כמה מקרים שבהם יכול למנות שוב

מדוע מונים גם ימים וגם שבועות? ומה הדין אם לא מנה כראוי את הימים והשבועות, אלא רק את הימים או להיפך?

בספירת העומר מונים ימים ושבועות, החל מהיום השביעי שנשלם שבוע אחד, מוסיף "היום שבעה ימים שהם שבוע אחד", וביום השמיני מוסיף שהם שבוע אחד ויום אחד, וכן הלאה.²⁰ והטעם, משום שנאמר בתורה גם חיוב ספירת הימים, "תספרו חמישים יום"²¹, וגם חיוב ספירת השבועות "שבעה שבועות תספר לך"²², ולכן מונים גם ימים וגם שבועות.²³

אם מנה ימים בלבד בלי שבועות - צריך לחזור ולמנות כראוי, אך בלא ברכה.²⁴ ואם לא חזר לספור שוב יכול להמשיך בשאר הימים למנות בברכה.²⁵ אם מנה את השבוע בלבד ולא הזכיר את הימים כלל - צריך לחזור ולמנות שוב כראוי, ויברך שוב על הספירה.²⁶ אולם, באמצע השבוע שמזכירים בספירת השבועות גם ימים, כגון שאמר ביום השמיני "היום שבוע אחד ויום אחד", אזי אם לא אמר את מנין הימים אלא רק את השבועות - יצא ידי חובת מצוות הספירה, כיון שהזכיר גם ימים בתוך ספירת השבועות, ואין צריך לחזור ולספור שוב.²⁷

כיצד ינהג אדם שאינו מבין את השפה בה נאמרת הספירה, או שאינו מבין את משמעות הספירה?

משמעות הפסוק "וספרתם לכם" שמצוות הספירה היא חובה על כל אחד ואחד.¹⁵ ולכן חייב כל אדם להבין את המילים שמוציא מפיו דהיינו את מניין הימים לספירה ואת מניין השבועות. ואם אינו מבין - לא יצא ידי חובת הספירה, גם אם סָפַר בלשון הקודש.¹⁶

בבתי הכנסת בתפוצות שישנם שאינם מבינים לשון הקודש, יאמר השליח ציבור את הספירה גם בשפה המדוברת באותו מקום לאחר שמונה בלשון הקודש, כדי שיוכלו גם הלועזים להבין את הספירה ולחזור ולמנות אחריו.

מי שקשה לו לעמוד בזמן הספירה האם יכול לשבת?

יש לברך ספירת העומר כשהוא מעומד, וסמכו חז"ל דין זה על הנאמר "מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות", אל תקרי בקמה אלא בקומה והיינו בעמידה.¹⁷ מכל מקום, אם מנה כשהוא יושב - יצא.¹⁸ ולכן זקן או חולה שקשה להם לעמוד רשאים לספור אף לכתחילה כשהם יושבים שכל שעת הדחק כדיעבד דמי.¹⁹

1 שו"ע סימן תצ ס"ז, משנ"ב ס"ק ג.
2 חמדת ימים שביעי של פסח אות לו, יסוד ושורש העבודה שער ט' פ"ט.
3 פרי עץ חיים שער כא פ"ה, היעב"ץ בסידורו בית יעקב שער המפקד תיקון ליל שביעי של פסח, מועד לכל חי סימן ד' אות לח, כה"ח סימן תצ ס"ק סב.
4 כה"ח שם.
5 סנהדרין ק"א ע"א.
6 מסכת סופרים פרק יח הלכה א'.
7 שו"ע סימן תצ ס"ד, משנ"ב ס"ק י"ג על פי המדרש, ועיין עוד משנ"ב סימן תרמד סק"ד שכתב טעם נוסף לזה.
8 שו"ע יושב יוסף א"ח ח"ג סימן קיז בשם הגר"ש אלישיב, פסק"ת הלכה ר'.
9 ילקוט יוסף עמוד תמה ואילך.
10 ויקרא (כא טו).
11 דברים טז, ט.
12 גמי מנחות סה ע"ב.
13 בית יוסף תחילת סימן תפט, וביאר הלכה בתחילת הסימן ד"ה לספור העומר, כה"ח סק"ה.
14 משנ"ב סק"י.
15 שו"ע סימן תפט סעיף א.
16 משנ"ב סק"ה. ושונה משאר המצוות כמו קריאת שמע, וקריאת מגילה שאפי' אינו מבין הלשון יוצא ידי חובה. עי' שעה"צ סק"ו.
17 שו"ע שם, שעה"צ סק"ו, וכתב הערוך השולחן ס"ד בשם הוהר"ר פרשת תצוה דף קפג ע"א שספירת העומר הוא

עיניו גדול כתפילת שמו"ע, ולכן צריך לאומרה מעומד.
18 משנ"ב סק"ו.
19 חו"ע עמוד רכז.
20 שו"ע ס"י תפט סעיף א.
21 ויקרא כג טז.
22 דברים טז טו.
23 משנ"ב סק"ז.
24 משנ"ב שם, וזה דווקא בימים שבהם נשלמים השבועות, כמו ביום השביעי וביום ארבעה עשר יום, אך בשאר ימי השבוע אינו חוזר אם החסיד מנין השבועות, כגון ביום השמיני שאמר היום שמונה ימים ולא סיים שהם שבוע אחד ויום אחד יצא, שהרי הזכיר שבועות אתמול ביום השביעי, משנ"ב סק"ט.
25 משנ"ב סק"ז.
26 משנ"ב שם, ושעה"צ ס"ק יא.
27 משנ"ב ס"ק ט, וס"ק יא.
28 שו"ע סימן תפט סעיף ב.
29 משנ"ב ס"ק יד.
30 משנ"ב ס"ק יד-טו, ובאר הלכה ס"ג ד"ה מבעוד יום, וכן משמע בבית יוסף.
31 שו"ע סימן תפט סעיף ג, משנ"ב ס"ק טו, ועיין עוד באה"ל שם.
32 שו"ע סימן תפט סעיף ד, ומשנ"ב שם ס"ק יט, ועיין עוד באה"ל ס"ג ד"ה מבעוד יום.

באותו לילה בברכה:

אם אמר רק את מספר הימים בלי לומר "היום כך וכך" כגון שאמר לו רק "שבע עשרה"³³. וכן אם כשענה לחברו התכוון במפורש שלא לצאת ידי חובת המצווה, בוודאי שיכול לחזור ולספור בברכה³⁴.

כמו כן, אם אמר "היום כך וכך ימים" ולא הזכיר את מספר השבועות, יכול לחזור ולספור בברכה, אף שבאופן זה יוצאים ידי חובה בדיעבד, כיוון שלכתחילה אין ראוי למנות כך, ממילא כשאמר לשון כזאת לחברו הוכיח שהתכוון שלא לצאת ידי חובה, וכבר נתבאר שכאשר יש כוונה מפורשת שלא לצאת, אף הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה מודים שאין יוצאים בכך ידי חובה³⁵.

ומכל מקום, לכתחילה נוהגים שלא להזכיר את מגיין הימים עד לאחר הספירה בברכה. לכן ראוי להיזהר בליל ל"ג בעומר שלא לומר "היום ל"ג בעומר" עד לאחר הספירה בברכה, אך בדיעבד חוזר ומונה בברכה, כיון שאין כוונתו לומר את מספר הימים, אלא רק את שם היום³⁶.

האם נשים מברכות על ספירת העומר?

מצוות ספירת העומר היא מן המצוות שהזמן גרמא, שהרי היא תלויה בזמן, ולכן נשים אינן חייבות במצווה זו³⁷. יש שכתבו, שנשים מברכות אשכנזי שנהוגות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, אם רוצות, יכולות לספור את העומר בברכה³⁸. והספורות בברכה צריכות להקפיד מאד שלא לשכות אף יום, ויעשו לעצמן כל מיני תזכורות על מנת לא לשכות אף יום מימי הספירה. אולם, הרבה אחרונים כתבו שאף הנהוגות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום בספירת העומר לא יברכו, כיון שלא נהגו הנשים לספור, ואף הרוצות לספור העומר לא תברכנה מכמה טעמים³⁹.

נשים בנות ספרד שאינן מברכות על קיום מצוות עשה שהזמן גרמא - אינן רשאיות לברך על הספירה⁴⁰.

על פי הוזהר הקדוש⁴¹ וכתבי האר"י ז"ל⁴², אין לנשים לספור את העומר כלל, אפילו בלא ברכה, משום שאין להן שייכות בשורשי מצווה זו⁴³.

האם מותר לאכול קודם הספירה? אדם הנמצא בעבודה בזמן הספירה, או עסוק בדבר אחר, האם יכול לדחות את הספירה, או צריך לספור מיד?

לכתחילה ישתדל להתפלל ערבית מיד בצאת הכוכבים, ותכף יספור את העומר⁴⁴, ובפרט לנוהגים אורחותיהן על דרך הסוד שיש להם להקפיד מאוד בלכת את הברכה בזמנה ללא כל עיכוב, כי כל איחור גורם אחיזה לחיצוניים⁴⁵.

מכל מקום, אדם שיש לו מגיין קבוע שמתפלל בו, יכול לדחות את הספירה⁴⁶, וכן מי שהתחיל לעבוד בהיתר והיינו חצי שעה לפני שהגיע זמן הספירה שאז אינו צריך להפסיק, אלא סופר אחר כך⁴⁷. וכן אם ביקש מחברו שיזכיר לו לספור את העומר, או ששם לעצמו תזכורת או שעון מעורר, יכול להמשיך

במלאכתו ויספור לאחר מכן⁴⁸. אולם, אם אין לו מגיין קבוע, או שאין לו מי שיזכיר לו, צריך להפסיק מעיסוקיו מיד שהגיע זמן הספירה, ויספור את העומר בברכה אחר שיקרא קריאת שמע, ואחר כך ימשיך במלאכתו⁴⁹.

אדם ששכח לספור לילה אחד, או מי שאינו זוכר אם ספר את העומר בלילה, מה יעשה כדי שיוכל להמשיך ולספור בברכה בשאר הלילות?

השוכח לספור ספירת העומר, אם נזכר במשך הלילה עד עלות השחר - יכול לספור את העומר בברכה⁵⁰, אולם אם כבר עלה השחר⁵¹ - יספור בלא ברכה. כמו כן, אם נזכר במשך כל היום עד השקיעה - יספור בלא ברכה⁵², ואז בשאר הלילות יכול להמשיך לספור בברכה⁵³. ואפילו אם נזכר אחרי השקיעה, יכול לספור בלא ברכה עד כשלוש עשרה וחצי דקות אחר השקיעה, ומכאן ואילך בשאר הימים לא הפסיד את הברכה ויכול להמשיך לספור בברכה⁵⁴.

אולם אם שכח ולא ספר יום שלם, ולא נזכר עד שהגיע הלילה למחרת, או שטעה בספירתו ולא תיקן, מכאן ולהבא בשאר הלילות לא יספור שוב בברכה, אלא ימשיך לספור בלא ברכה⁵⁵.

מי שנספיק את ספר במשך היום או הלילה, למרות שעבר היום, יכול להמשיך לספור בברכה⁵⁶. וכן אם יש ספק בהלכה אם יצא ידי חובת הספירה, כגון שספר שלא כראוי לכתחילה, בדינים השניים במחלוקת, בכל אופן אם לא תיקן עצמו במשך היום יכול להמשיך לספור בברכה⁵⁷.

עצות לימי ספירת העומר, שלא ישכח לספור:

ראוי לכל אחד להשאיר תזכורות במשך לילות הספירה, שיזכירוהו לספור את העומר בברכה בלילה, ובכך ימנע משכחה. כמו כן רבים נוהגים למנות שוב את העומר לאחר שחרית ומנחה, כדי שאם ישכח בכל זאת לספור בלילה, יוכל לסמוך על הספירה של היום ובכך יוכל להמשיך לספור בברכה⁵⁸.

אדם שהתבלבל בספירה, או במקרה שברך ואחר הברכה שכח כמה היום לעומר, מה יעשה?

קודם שיברך יקפיד לברר כמה סופרים היום, ורק אחר"כ יברך, כדי למנוע הפסק⁵⁹. אולם אם ברך ואינו זוכר כמה מונים היום, יכול להתמין ולשמוע מחברו כמה הוא מונה ולספור אחריו, ואין צריך לברך שוב, וכן יכול לחפש בסידור או בלוח שנה, ובדיעבד כל זמן שעוסק בבירור היום שצריך לספור אינו נחשב להפסק⁶⁰. מכל מקום, אם הפסיק בדיבור, או שהסיה דעתו מן הספירה, צריך לחזור ולברך כשירצה לחזור ולספור שוב⁶¹.

אם ספר בטעות יום אחר, אם נזכר מיד תוך כדי דיבור⁶², יתקן מיד את הספירה, ואין צריך לברך פעם נוספת, אולם אם לא הספיק לתקן בזמן זה, צריך לחזור ולברך ולספור כראוי⁶³.

קטן (פחות מבן י"ג שנים ויום) ששכח למנות יום

אחד, האם יכול להמשיך לספור בברכה?

מצווה לחנך את הקטנים למנות את העומר, כמו בכל שאר המצוות⁶⁴. קטן ששכח לספור יום אחד יכול לסמוך על דעות הראשונים שסוברים שספירת העומר אינה חטיבה אחת אלא כל יום ויום הוא חיוב ומצווה בפני עצמו, ומשום מצוות חינוך רשאי להמשיך למנות בשאר הימים בברכה⁶⁵.

קטן שנעשה בר מצווה באמצע ימי הספירה, האם יכול להמשיך לספור בברכה על סמך מה שספר בעודו קטן?

קטן שנעשה בר מצווה באמצע ימי הספירה, אינו רשאי להמשיך לספור ספירת העומר בברכה, גם אם ספר מדי לילה קודם לכן, והואיל וכל ספירותיו שהיו בקטנותו אינן מוציאות אותו ידי חובתו לכשיגדל, שהרי היה פטור מכל המצוות⁶⁶, ובספירת העומר צריך שיהיו שבע שבתות 'תמימות' ואם יברך מעתה אין הספירה תמימה לחיוב שהתחייב עתה. לפיכך, העצה היא שהחל מיום הבר מצווה ישמע את הברכה מאדם אחר במשך הלילות שנשארו לו, ואחר כך יספור ספירת העומר יחד עם הקהל⁶⁷.

אולם, יש חולקים וסוברים שיכול להמשיך ולברך גם אחר שנעשה בר מצווה. לשיטתם, באופן כזה מצוות חינוך ממשיכה גם אחר שהגדיל ונעשה בר מצווה, רק שאינו יוכל להוציא אחרים בברכתו, כיון שחיובם מהתורה והיובו מדרבנן⁶⁸.

אדם הרגיל להתפלל ערבית מאוחר יותר, האם יברך על ספירת העומר מיד בצאת הכוכבים קודם ק"ש ותפילת ערבית?

נחלקו הפוסקים באדם שיכול להתפלל ערבית רק מאוחר בלילה אם רשאי להקדים ולספור ספירת העומר מיד בצאת הכוכבים קודם קריאת שמע ותפילה, יש שכתבו שיכול לספור ספירת העומר גם קודם קריאת שמע ותפילה, ולא שייך בזה דין תדיר ושאינו תדיר, היות ובכך מתקיים יותר דין התמימות⁶⁹. אולם, יש חולקים שאינו יכול לספור ספירת העומר קודם קריאת שמע כיון שהם תדירים יותר, ותדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם⁷⁰.

ולמעשה, מנהג העולם וכן הסכמת רוב הפוסקים שלא לספור ספירת העומר מחוץ למסגרת התפילה מכמה טעמים: האחד, לחוש לדעת הפוסקים שאין להקדים ספירת העומר לק"ש ותפילה משום תדיר ושאינו תדיר. וכן, לכתחילה יש לספור ספירת העומר בציבור וברוב עם⁷¹, ואם יספור ביחידות בצאת הכוכבים יפסיד מעלה זו. ועוד טעם, שלצערנו הבלבול והשכחה מצויים ובקל יכול לשכות מלספור ספירת העומר, או להיכנס לספיקות אם ספר כהוגן, ולכן אין כדאי להקדים את הספירה ולהוציא ממסגרת התפילה, אלא צריך להשתדל להתפלל ערבית מיד בצאת הכוכבים ולספור אחר התפילה⁷², ומכל מקום הסופר ספירת העומר לפני התפילה יש לו על מי שייסמוך.

33 משנ"ב שם ס"ק כ.

34 משנ"ב שם ס"ק כב.

35 משנ"ב שם, שעה"צ ס"ק חא.

36 אור"צ ח"ג פט"ו תשובה ד', הגר"ש אלישיב הלכות חג בחג פ"ו הערה 1.

37 משנ"ב ס"ק כ"ג.

38 מג"א ס"ק א, הובא במשנ"ב ס"ק א, הגר"ז ס"ב, וכך נהגו הנשים בבית הגר"י קנייבסקי (אורחות רבינו ח"ב עמ' דצ) ובבית הגר"י פישר (אבן ישראל ספירת העומר אות י').

39 משנ"ב ס"ק ג. וכן נהגו הנשים בבית הגר"ש איערברך (הליכות שלמה הלכות תפילה פט"ו ארורות הלכה הע' 95).

40 כמש"כ בשו"ע סי' תקפט סעיף ו, ה"ח ס"ק ט, חו"ע עמוד רכ.

41 הובא במג"א ס"ק א.

42 הובא בשו"ת רב פעלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יב.

43 חו"ע שם, ופסקי תשובות ס"ק יז.

44 רמ"א בשו"ע סעיף ד, ומשנ"ב ס"ק יב.

45 ה"ח ס"ק יב.

46 כמו שיכול לעשות מלאכה קודם קריאת שמע.

47 רמ"א שם, משנ"ב ס"ק כו, חו"ע עמוד רמה.

48 משנ"ב ס"ק כג.

49 משנ"ב ס"ק כג וס"ק כה.

50 שו"ע סימן תפט סעיף א.

51 כמו בחנוכה משנ"ב סימן תרע"ג ס"ק יא, ובקריאת מגילה משנ"ב סימן תרפ"ג ס"ק ג.

52 שו"ע שם סעיף ז.

53 משנ"ב ס"ק לד.

54 שערי תשובה ס"ד ד בשם ברכ"י, וכן משמע במשנ"ב ס"ק לת. וכתבו האחרונים שבאופן זה יקפיד שלא ימנה

כלל לפני השקיעה בכל ימי הספירה, והואיל והחשיב זמן זה כהיום שלפני כן, ולא יהיה כתרתי דסתר.

55 שו"ע שם.

56 משנ"ב ס"ק לח, משום שיש ספק ספקא, שמא ספר את העומר, ואפי"א לא ספר, אולי ההלכה שכל יום נחשב מצווה אחרת בפני עצמה, ולצד זה אפילו אם דיגל יכול לברך.

57 משנ"ב שם, ג"כ טעם ספק ספיקא.

58 עפ"י שו"ע סעיף ז, ה"ח ס"ק פ.

59 משנ"ב ס"ק כט.

60 שו"ע סעיף ה, ומשנ"ב ס"ק כט. ומשנ"ב סימן רו ס"ק יב.

61 ככל דיני הפסק בברכות ע"י שו"ע סי' רו ומשנ"ב שם ס"ק יב.

62 הדינו תוך כדי שיעור זמן שיכול לומר 'שלום עליך רבי' - פחות משלוש שניות. ומונים את שיעור הזמן מגמר התיבות שאמר בטעות וכמבואר במשנ"ב סימן תפז ס"ד.

63 משנ"ב ס"ק לב.

64 ע"י הבלכות נטילת לולב, שו"ע סימן תרנז סעיף א.

65 חו"ע עמוד רכא.

66 ואפילו מדין מצוות חינוך דרבנן לא היה מחוייב, שאין זה מצווה המוטלת על הקטן עצמו אלא על אביו לחנכו במצוות.

67 שו"ת אבני נזר או"ח סימן תקלט, חו"ע עמוד רכא.

68 מנחת חינוך מצווה שו הסתפק בזה ומצדד להקל, הגר"ש איערברך הליכות שלמה פסח פ"א ס"ה, הגר"ש ואנדר, הגר"י קרליץ, וכן דעת הגר"ח קנייבסקי בירור ההלכה ח"י עמוד רב.

69 מור וקציעה הובא בב"אור"ל ד"ה אחר תפילת ערבית, וכן נראה שמצדד המשנ"ב בס"ק יח, וכן פסק האור"צ ח"ז עמוד קעז בב"אורים.

70 חוק יעקב ס"ק טו, הובא בב"אור"ל שם.

71 של"ה מסכת פסחים פרק גר מצווה ד"ה וכתב, הובא גם בחוק יעקב ס"ק יז.

72 שבות יצחק פסח ח"ד סימן ל' אות א' בשם הגר"ש אלישיב, שבה"ל ח"ו סימן נג, הליכות מועד עמוד שעז.